

Samova rze

Franská kronika, známá pod jménem kroniky Fredegara scholastika, podává nám nejstarší zprávy o existenci primitivního západoslovanského státního útvaru, v jehož čele stál v první polovině 7. století kupce Samo. T. zv. Fredegarova kronika není jednotné dílo jediného autora; skládá se z několika částí a také část mluvicí o Samovi byla napsána až později, než se události staly, někdy roku 660, ale toto líčení možno pokládat za hodnověrné. O rozsahu

Samovy slovanické „říše“ není jistoty, ale soudí se, že její jádro bylo v českých zemích. Tu se také hledá hrad Vogastisburg (místa dosud nezjištěného), u něhož vojsko Dagobertovo roku 632 bylo poraženo.

Kroniku Fredegarovu vydal Bruno Krusch v Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Merovingiarum II (1888). — Přeložil Z. Šimeček.

Čtyřicátého roku kralování Chlothara [623/624] muž jménem Samo, národem Frank z kraje senonského, vzal s sebou četné kupce a odebral se mezi Slovany jménem Venedy, aby obchodoval. Slované již počali bojovati proti Avarům jménem Hunům a jejich králi — chaganovi. Venedové byli již odedávna bojovníky Hunů, tak když Hunové útočili vojskem proti kterémukoli kmeni, Hunové stavěli své sjednocené vojsko k ochraně táborů, Venedové pak bojovali; jestliže nabýli vrchu k vítězství, tehdy Hunové udeřili, aby brali kořist; pakli však Venedové byli přemáháni, podporováni pomocí Hunů, opět nabývali síl. Proto byli zvaní od Hunů bojovníky, že v bojovém zástupu, představující dvojitou bojovou korouhev, táhli před Huny. Hunové každý rok přicházeli mezi Slovany za milováním, brali si na lože manželky Slovanů a jejich dcery; Slované platili Hunům vedle mnohých přtkoří i poplatky. Synové Hunů, kteří se rodili z manželek a dcer Venedů, konečně nesnášejíce zlobu zbraně a násilí a vzpěčující se vládě Hunů, začali, jak jsem při pomněl nahoře, vésti odboj. Když Venedové udeřili ve vojsku proti Hunům, kupce Samo, kterého jsem výše vzpomněl, táhl s nimi ve vojsku; a tu učinil tak dobrou službu, co se týče Hunů, že to bylo podivuhodné a veliké množství jich bylo pobito mečem Venedů. Venedové, vidouce užitečnost Samovu, zvolil ho nad sebou králem, kde šťastně kraloval třicet a pět let. Za jeho kralování svedli Venedové mnoho bitev proti Hunům; jeho radou a dobrou službou Venedové vždy Huny porazili. Samo měl dvanáct manželů a dětí, z kterých měl dvacet dva syny a patnáct dcer.

Když toho roku [631/632] Slované jménem Venedové v království Samově zavraždili a o majetek oloupili kupce Franků ve velikém počtu, to byl počátek svády mezi Dagobertem a Samem, králem Slovanů. A Dagobert poslal vyslance Sicharia k Samovi se žádostí, aby dal spravedlivě napravit za kupce, jež jeho lidé zavraždili a jejichž majetek si nedovoleně přivlastnili. Samo nechťe Sicharia viděti, ani by nebyl dovolil, aby k němu přišel; Sicharius obléknuv se na způsob Slovanů, přišel se svými lidmi před Sama; oznámil mu všechno, co měl uloženo. Ale jak to bývá u pohanství a zpupnosti pošestilých, nic, čeho se jeho lidé dopustili, nebylo Samem napraveno, leč toliko chtěl dáti dovolení, aby spravedlivost byla navzájem sjednána o těchto a jiných obviněních, která vzešla mezi stranami. Sicharius jako zpozdlý

vyslanec mluvil proti Samovi slovy nespravedlivými, která neměl uložena a výhrůžkami tak, že by Samo a lid jeho království byli povinni služebnost Dagobertovi. Samo odpovídá již popuzen pravil: „I země, kterou máme, je Dagobertova i my jsme jeho, jestliže však nařídí uchovávatí s námi přátelství.“ Sicharius řekl: „Není možné, aby křesťané a sluhové boží mohli uzavřítí přátelství se psy.“ Samo proti tomu pověděl: „Jestliže vy jste sluhové boží a my psi boží, zatím co vy neustále proti Bohu jednáte, my jsme si vzali do volení zuby vás roztrhati.“ Sicharius byl vyhnán z dohledu Samova. Když toto oznámil Dagobertovi, Dagobert pyšně přikáže sebrati vojsko z celého království Austrasijců proti Samovi a Venedům; tu vojsko, vtrhne třemi spořádanými zástupy na Venedy, ba i Langobardi, koupeni Dagobertem, taktéž nepřátelsky vytáhli na Slovany. Slované se proti nim připravili a na těch i jiných místech, vojsko Alamannů s vévodou Chrodobertem zvítězilo na území, na které vtrhl. Langobardi taktéž zvítězili a Alamanni a Langobardi s sebou přivedli velmi velký počet zajatců ze Slovanů. Austrasijci však, když přitrhli k hradu Vogastisburg, kde se opevnilo velmi četné vojsko statečných Venedů, obklíčili jej, bojující po tři dny, a tu je mečem zabito mnoho z vojska Dagobertova, a odtud zbaběle, zanechávající všechny válečné stany a věci, které měli, vracejí se k vlastním sídlům. Potom hojnou odplatou vpadají Venedové do Durynska a ostatních krajů království Franků za účelem plenu; ba i Dervan, vévoda kmene Srbů, kteří byli z rodu Slovanů a již dávno patřili ke království Franků, přidal se se svými ke království Samovu. A to vítězství, kterého Venedové proti Frankům dobyli, ne tak získala statečnost Slovanů jako zmalomyslnění Austrasijců, když viděli, že s Dagobertem upadli v nenávisť a neustále budou olupováni.

DEKRETY KNÍŽETE BŘETISLAVA

1039.

Kníže Břetislav I. na své válečné výpravě do Polska roku 1039 vyhlásil ve Hnězdně nad hrobem Vojtěcha Slavníkovec nová zákonná ustanovení, jež jsou nejstarším písemně dochovaným zákonodárným dílem u nás a u západních Slovanů vůbec. Je v nich zřejmé úsilí o upevnění feudálního řádu a moci církve i panovnického rodu.

Dekrety Břetislavovy se dochovaly ve dvou variantách: v Kescmově kronice a v rukopisném kódeku ze 13. století, chovaném pod č. 230 v kapitulním archivu v Olomouci. Otištěný úryvek je přezat z olomouckého rukopisu, jež vydal Václav Vaníček v Slavia antiqua III (1951/52), str. 131—135.

... kníže vstal a stoje na kazatelně takto hovořil: „Chcete napravit své zlé skutky a vrátiti se k rozumu od svých nepravostí? A oni se slzami odpověděli: „Jsme připraveni k nápravě a k odvrácení od nepravostí.“ Tu kníže, pozdvihnuv pravici nad hrobem biskupovým takto promluvil: „Pozdvihněte, bratři, společně pravice své k Pánu a naslouchejte mým slovům, která chci, abyste stvrdili přísahou na svou víru.

První tedy můj příkaz k Vám budiž nejoprávněnější: vaše manželství, která až dosud měli jste jako v nevěstinci a společná jako mezi zvířaty, nechtě napříště řídit se kanonickým řádem tak, aby manželka spokojila se jedním mužem a muž jednou ženou zákonitě před církví provdanou.

Za druhé, kdyby manželka mužem anebo muž manželkou opovrhl a ne svár mezi nimi dospěl až k roztržce, nechci, aby ten z nich, který by se nechtěl vrátit do dřívějšího svazku zákonitě uzavřeného, podle řádu naší země jako rušitel manželství byl uveden v rabství, nýbrž spíše tísni našeho nezměnitelného příkazu, nechtě je to osoba jakákoliv, budiž uvržen do vyhnanství

do Uher a nebudiž nikterak dovoleno, aby do země se vracel a se vykoupil, aby nákazou jedné ovce boží stádo ovcí se neposkvrnilo.

Za třetí, kdyby panny, vdovy a cizoložnice byly usvědčeny, že ztratily stud a dobré jméno a porodily děti nemanželsky, jest je postihnouti týmž náležením. Neboť, když mají svobodné rozhodování provdati se, proč páchají cizoložství a své plody uměle potracují, což jest nejhorší hřích před Bohem?

Za čtvrté, kdyby si žena stěžovala, že svým mužem není milována slušně, nýbrž že je uchopována neslušně, budiž mezi nimi uspořádán boží soud před církví a kdo by byl shledán vinným, nechtě zaplatí knížeti povinné pokuty.

Podobně o těch, o nichž se proslýchá, že zabili člověka: arcikněz ať jejich jména napíše správci příslušného hradu a správce ať je obešle k soudu a kdyby se vzpírali, uvrhne do vězení, až buď učiní náležité pokání, nebo za přajíteli vyjde najevo žhavým železem nebo popřísežnou vodou jejich hřích či nevina. Avšak bratrovrahy, otcovrahy, vrahy kněžích a osoby upadlé v obvinění z podobných těžkých zločinů ať arcikněz označí hradskému správci nebo knížeti a tito ať je s rukama přikovanými k trupu vyvrhnou z království, aby potupně a běženecky sdíleli na zemi úděl Kaina.

Za páté, krčmu, která jest kořen všech špatností, odkud pocházejí krádeže, vraždy, smilstva a všechny špatnosti, kdo zřídí nebo kdo zřízenou za plat převezme: krčmář, jestliže bude postižen, ať je veden do středu tržiště, přivázán ke sloupu a mrskán pruty, jak dlouho by bičic chtěl, avšak jeho věci ať nezabírá fiskus, ať nepropadají komoře knížecí, nýbrž ať jsou pod zemí pohřbeny, aby se nikdo neposkvrnil napitím tak prokletým. Pijáci pak, kdyby byli postiženi v krčmě, ať nevyjdou z vězení, dokud by nesložili 300 denárů pro knížecí komoru.

Za šesté, aby o nedělích se nekonalý trhy a o slavných svátcích, jež se slaví v naší zemi hlavně proto, aby o ostatních dnech mohli se oddávati dílu. Kdyby pak někdo ve dnech výše řečených byl přistižen při služebném díle, dílo samo a to, co při díle by se našlo, ať vezme arcikněz a vinník ať zaplatí do knížecí komory 300 denárů. Podobně s těmi, kdož své mrtvé ve víře zemřelé pohřbívají na polích nebo v lesích: kdož se toho opováží, dají arciknězi voľa, knížeti pak 300 denárů, mrtvý nad to ať je dopraven na křesťanský hřbitov."

Biskup Šebíř nato všechna příkazy knížeti stvrdil vlastní pravomocí

ZLATÁ BULLA CÍSAŘE A KRÁLE FRIDRICHA NA PRAVA ČESKÉHO KRÁLE

1212, 26. září.

Listina císaře Fridricha (zvaná zlatá bulla sicilská, poněvadž byla ověřena zlatou bullou Fridrichovou jakožto krále sicilského, nikoliv císaře římského) potvrzuje práva, která Přemyslovi I. přiznal už strýc císaře Fridricha, král Filip. Měla cenu základní listiny upravující poměr českého krále a království k císaři a k říši římské. Byl to volný svazek s povinnostmi spíše čestnými se strany Čechů. Listina v originálu je uložena v korunním archivu českém v archivu země České.

G. Friedrich, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (1912)*, str. 92, č. 96. Překlad G. Friedricha s úpravě převzat z publikace Karla Doskočila, *Listy a listiny z dějin československých 869 — 1938 (1938)*, str. 17, č. 7.

Fridrich, z boží milosti římský císař volený, vždy rozmnožitel říše, král sicilský, vévoda apulský a kníže kapujský.

Ponevadž ozdoba a moc císařská předchází náš stav, že nejen hodnosti ostatních knížat, nýbrž i královská žezla uděluje naše velebnost, pokládáme za slavnou a velikou věc, že v tak velikém dobrodiní naší štědrosti i jiným vzrůstá rozmnožení královské důstojnosti a že tím naše vznešenost netrpí nijakou újmu.

Proto my přihlížejíce k přeslavným službám oddanosti, které veškerý lid český od dávného času věrně i oddaně prokazoval císařství římskému a že jasný král jejich Otakar od začátku mezi jinými knížaty zvláště před ostatními nás zvolil císařem a při naší volbě ustavičně a užitečně setrval: jako náš milý strýc, dobré paměti král Filip, poradiv se se všemi knížaty, svým privilegiem ustanovil, i my jej králem ustanovujeme a potvrzujeme a tak posvátné

a důstojné ustanovení schvalujeme a království české štědrě a beze všeho vymáhání peněz i obvyklé spravedlnosti našeho dvora jemu a jeho nástupcům na věky propůjčujeme: chtějíce, aby kdokoliv od nich bude zvolen králem, k nám nebo našim nástupcům přijel a náležitým způsobem odznaky královské přijal. Také povolujeme, aby on a jeho nástupcové drželi všecky hranice, které zmíněnému království patří, ať by jakkoliv byly odcizeny. Také jemu a jeho dědicům úplně povolujeme právo a moc uváděti v úřad biskupy jeho království; avšak tak, aby se těšili té svobodě a bezpečnosti, kterou mívali od našich předchůdců. Ustanovujeme pak z nadbytku naší štědrosti, že řečený jasný král nebo jeho dědicové nejsou povinni choditi na žádný náš sněm, leč který bychom svolali do Bamberka nebo Norimberka, kdybychom nařídili konati sněm v Merzeburce, tam tak přijíti jsou povinni. Kdyby kníže polský, jsa pozván, přišel, mají mu dáti průvod, jako někdy jejich předchůdcové, králové čeští, činívali; avšak tak, aby jim napřed byla určena lhůta šesti neděl k příchodu k zmíněným sněmům. S tou však výhradou, kdybychom my, nebo naši nástupci byli v Římě korunováni, ponecháváme na vůli řečenému králi Otakarovi nebo jeho nástupcům, aby nám poslal tři sta oděnců nebo vyplatil tři sta hřiven.

K trvalé paměti a moci tohoto našeho ustanovení a potvrzení poručili jsme toto privilegium napsati rukou Jindřicha z Paříže, notáře a věrného našeho, a zlatou bulou naší utvrditi, roku, měsíce a indikce níže psaných.

Této věci svědkové jsou tito: arcibiskup z Bari, biskup tridentský, biskup basilejský, biskup kostnický, biskup churský; opat z Reichenau, opat svatého Havla, opat Wisemburský, Bertold z Neifen, přední notář dvora královského; hrabě Oldřich z Kyburka, hrabě Rudolf z Habsburka a lantkrabě v Alsasku, hrabata Ludvík a Heřman z Froburka, hrabě Wernéř z Hohenburka, Arnold šlechtic z Wurtu, Rudolf foit z Raprechtsweileru, Rudolf z Ramensberka, Albero z Tanehausu, komorník a mnoho jiných velmožů a šlechticů a svobodníků, jejichž svědectvím je toto privilegium potvrzeno.

Stalo se toho roku od vtělení Páně tisícího dvoustého dvanáctého, v měsíci září, v patnácté indikaci, království však pána našeho Fridricha nejjasnějšího zvoleného císaře římského a vždy rozmnožitele říše krále Sicilského roku patnáctého.

Dáno ve vznešeném městě Basileji rukou Oldřicha místoprotonotáře dvacátého šestého září šťastně. Amen.

Inaugurační diplom (

KRÁLOVSKÝ LIST NA SVOBODY STAVŮ ČESKÝCH A MORAVSKÝCH

1311, 18. června.

Janem Lucemburským nastoupila v království českém nová dynastie, a této okolnosti využili čeští i moravští feudálové, aby si od nově zvoleného krále zjednali potvrzení i rozmnožení svých práv. Listina Jana Lucemburského pro Čechy se nezachovala, avšak v zemském

archivu moravském v Brně je uložen originál diplomu krále Jana z 18. června 1311, daný Moravanům. Články v něm položené nejen uznávaly a zaručovaly starší práva, výsady a obyčeje stavovské, nýbrž přinášely i nové zásady o herni, o osazování úřadů, o odúmrtích, o vojenských výpravách za hranice. Zásada o osazování úřadů na Moravě jen Moravy je dokladem feudálního partikularismu.

O pravosti originálu moravského privilegia Jana Lucemburského byly vysloveny pochybnosti. Avšak zbytečně. Je to pravá listina, která měla obdobu v privilegii pro Čechy a která byla výsledkem jednání mezi králem a panstvem. Snad prvotně šlo o větší zájmy, ale i v tom, co listina podala, byl velký pokrok v poměru krále a poddaných. Viz poslední práci V. Chaloupceckého „Inaugurační diplomy krále Jana z r. 1310 a 1311“ v Českém časopisu historickém, roč. L 1947—1949, díl II (1949).

Přeložil Jiří Pražák.

Jan, z boží milosti král český a polský, generální vikář svaté říše za horami a hrabě lucemburský, všem věrným království a markrabství našeho moravského, pro něž bude vhodné to znáti, pozdrav a známost věcí dole psaných. Řízením boží milostivosti povzneseni k důstojenství žezlonosné koruny královské, o to se snažíme usilovným přáním, aby se v dobách našeho panování dostalo kýžené svobody poddaným naší vlády, aby se vyhnuli nebezpečím a chráněni před útoky zlých lidí, klidně žili v bohatství míru, v stáncích důvěry a v hojném odpočinku od pozemských věcí, což se tehdy stane, jak věříme, s větším prospěchem a pohodlím, jestliže bude komukoli uděleno jeho právo a nebude tísněn nad povinnou míru. To věru pozorujíce a vlídně objímajíce zbožnou láskou všechna knížata království našeho českého a Moravy, duchovní i světská, pány, zemany, preláty, kleriky a všechny poddané naší vlády, ráčili jsme jim slíbiti, že chceme jejich práva a zvyklosti, jež dostali a mají od našich předchůdců, míti za platné, zachovávat i neporušené udržovati a také chceme potvrditi naši pečeti všechna jejich privilegia, jež mají od našich předchůdců. Mimoto, aby naši poddaní pocítili hojnější přízeň naší lásky, slibujeme, že nebudeme od nich vymáhati žádnou berni nebo daň, jež se v obecné mluvě zve ber, leč při našem sňatku nebo při svatbě našich synů a dcer. Dále, abychom obyvatele našeho království přiměli k dobrovolným službám, slibujeme jim, že nikdy nesvěříme nikomu jinému než Moravanu na Moravě nějaký úřad, spojený s důchody. Také milostivě souhlasíce s obecným přáním rodičů, toužících po tom, aby jejich dědictví spadlo na jejich děti, nechceme, aby statky některého našeho poddaného spadly jako odumřelé na nás nebo byly připojeny k naší komoře, když by žily děti, synové a dcery, nebo bratři a jejich synové do čtvrtého kolena, leč by byly zabaveny pro zločin. Dále ráčili jsme uděliti našim poddaným, aby ve větším pokoji usilovali o svůj užitek a pohodlněji požívali klidu, tu

zvláštní milost, že naprosto je nemáme proti jejich vůli nutiti k podmanění nějaké cizí země za hranicemi našeho českého království a markrabství moravského, k jejichž obraně nám věrně přislíbili knížata, páni a zemané našeho českého království a markrabství moravského pomáhati. Konečně, když budeme vybírat berni, jež se lidově nazývá ber, v potřebách výše vyjádřených a také při korunovací českého krále, kdy je také třeba vybírat berni, nechceme, aby bylo žádáno nebo nějak vymáháno více než čtvrt hřivny stříbra z lánu. A tyto všechny i jednotlivé věci kázali jsme utvrditi pečeti naší výsosti. Dáno v Brně, čtrnáctého dne před kalendami červencovými léta Páně třináctistého jedenáctého, prvního roku našeho království.

ČTYŘI ARTIKULY PRAŽSKÉ

1420

Všem vuobec a každému křesťanu zvláště buď to svědomo i oznámeno, že obec Česká a v naději boží věrní křesťané stojie a s boží pomocí státi mienie všim, svým statkem i životem i smrtí, jakož najdéle budú moci, proti každému živému jim v tom odpornému, nic o jiné se neposazujíc a vydávajíc, než o tyto kusy čtyry křesťanské a v novém zákoně přikázané od pana Jesu Krista:

Najprve: aby slovo božie po království Českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno, jakož spasitel náš prikazuje . . .

Druhé: aby velebná svátost těla a krve božie pod oběma způsobama chleba a vína všem věrným křesťanuom, jimž hřiech smrtedlný nepřekážie, svobodně byla dávana, podlé ustavenie a přikázanie spasitele . . . jenž die: vezměte a jezte, toť jest tělo mé, a píte z toho všichni, toť jest krev má nového poručenství, jenž za mnohé vylita bude . . .

Třetí, že mnozí kněžie a mnišie světským právem panují nad velikým zbožím tělesným, proti přikázání Kristovu a na překazu svému úřadu kněžskému a k veliké škodě pánom stavu světského: aby takovým kněžím to neřádne panování odjato a staveno bylo, a aby podlé čtenie nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému . . .

Čtvrté, aby všichni hriechové smrtedlní a zvláště zjevní a jiní neřádivé zákonu božiemu odporní řádem a rozumně od

těch, jenž úřad k tomu mají, v každém stavu byli stavováni a kažení, a zlá křivá pověst a tejto zemi aby vyčistěna byla . . . Nebo kdož ty hřiechy činie, . . . hodni jsú smrti, netoliko jenž je činie, ale i ti, jenž jim k tomu svolují. Jakožto v obecném lidu jsú smilstva, obžerstva, zlodějství, vraždy, lži, lsti, křivé přísahy, čáry, řemesla a obchodové lstiví a škodliví, lakomí požitkové, lichvy a jiné zlé jim podobné; ale v žákovstvu, jakož jsú kacieřstva svatokupecká a vymoženie peněz ode krstu, od biřmovanie, od zpovědi, od svátosti těla božieho a svatého oleje, od oddávání, a ceny za třidceti mší a jiné mše zádušnie, vigilie, neb jiné modlitby úročnie a zakúpené neb zakázané, za pohřeb, za spievanie kostelnie, neb zvoněnie, od svěsenie kněží, kosteluov, kapel, oltářuov, hřbitovův, za odpustky, . . . za všelikaké obroky a duostojenství, a za každé ceny za jiné duchovnie věci . . ., jenž z těchto vycházejí a poškrvňují svatú cirkiev . . .

KTOŽ JSŮ BOŽÍ BOJOVNÍCI

Dvacátá léta 15. století

Ktož jsú boží bojovníci
a zákona jeho,
prostež od boha pomoci
a úfajte v něho,
že konečně vzdycy s ním svítězíte.

Kristusť vám za škody stojí,
stokrát víc slibuje;
pakli kto proň život složí,
věčný mieti bude;
blaze každému, ktož na pravdě sende.
Tenť pán velít se nebáti

záhubci tělesných,
velít i život složiti
pro lásku svých bližních.

Protož střelci, kopiníci
řádu rytieřského,
sudličníci a cepníci
lidu rozličného,
pomnětež všichni na pána štědrého.

Nepřátel se nelekejte,
na množství nehleďte,
pána svého v srdci mějte,
proň a s ním bojujte
a před nepřáteli neutiekajte.

Dávno Čechové říekali
a příslovie měli,
že podle dobrého pána
dobrá jiezda bývá.

Heslo všichni pamatujte,
kteréž vám vydáno,
svých hauptmanův pozorujte,
retuj druh druhého,
hledíž a drž se každý šiku svého.

Vy pakosti a drabanti,
na duše pomněte,
pro lakomství a lúpeže
životův netraťte
a na kořistech se nezastavujte.

A s tím vesele křikněte,
řkúc: Na ně, hr na ně,
braň svú rukama chutnajte,
bóh pán náš! křikněte.

Jin a Poděbrad

Smlouva o nastolení míru v celém křesťanstvu

1. ...Prohlašujeme a slibujeme, že si od této hodiny a dne nadále budeme vzájemně prokazovati a zachovávat čistě, pravé a upřímné bratrství, že pro žádné neshody, pro žádné stížnosti anebo pře vzájemně nezáhame po zbraních, ... ale že spíše budeme podporovati podle obsahu a smyslu níže psaných ustanovení jeden druhého proti každému žijícímu člověku, který by nás anebo někoho z nás se pokoušel holým skutkem a bez řádného rozhodnutí nepřátelsky napadnouti.

2. ...Za druhé, že žádný z nás neposkytne pomoc nebo radu, ani se nespojí proti osobě druhého a že nebudeme sami, aniž přes jiného nebo jiné, nějak strojiti nebezpečí či smrt jeho osobě, aniž se spolčovati s těmi, kteří bezprávné úklady strojiti by chtěli ...

3. ...Jestliže někdo nebo někteří z poddaných kohokoli z nás spáchá nebo spáchají nějaká zpuštění, plenění, loupeže, požáry či jiné druhy zločinů v královstvích, knížectvích nebo v zemích druhého z nás, stanovíme, že se tím řečený mír a jednota neruší ani nerozbíjí, ale že ti zločinci budou pohnáni k zadostiučinění, ne-li po dobrém, tedy soudně od toho, v obvodu jehož pravomoci mají bydliště či na jehož území budou odhaleni jako přestupníci: takže se z jejich majetku nahradí jimi způsobené škody a oni sami budou podle povahy zločinu jinak patřičně potrestáni...

4. ...Za čtvrté stanovíme, aby v případě, že by snad někdo nebo někteří, mimo tuto dohodu, lásku a bratrství naše stojící, ... proti komukoliv z nás začali válku anebo ji začítí zamýšleli, ... vyslalo ihned naše níže uvedené shromáždění ve jménu všech účastníků této smlouvy a na společné naše náklady, byť i o to napadený druh nežádal, své slavnostní vyslance k urovnání sporů a obnovení míru na místo stranám vhodné a tam, za přítomnosti sporných stran nebo jejich vyslanců, vybavených plnou mocí, se pilně a usilovně snažilo přiměti sporné strany ke svornosti a míru cestou přátelství, je-li to možné, nebo je pohnouti, aby si zvolily rozhodčí či se domáhaly práva před příslušným soudcem nebo parlamentem či konsistoriem; způsobem, jak níže uvedeno. ...

8. ...Kdo se však vědomě spojí s rušitelem nynějšího míru a jemu pod jakoukoliv hledanou záminkou poskytne buď radu, pomoc či přízeň či jej přijme nebo jeho samého ochraňovati či brániti či jemu ochranný list proti naší nynější jednotě dáti se opovází, nechť je sám trestán stejným trestem jako pachatel.

9. ...Protože však péče o mír není myslitelná bez spravedlnosti a spravedlnost bez ní, ... a poněvadž však rád, jenž byl sepsán o soud-

ních věcech, doznal v následujících dobách mnohých změn, ... domníváme se, že je třeba podle novodobých obyčejů, zvyklostí a poměrů různých zemí, království a knížectví našich zavéstí nová práva, z lůna přírody čerpaná, a na nové zlořády nové léky objeviti, jimiž by ctnostní lidé byli odměňováni a přestupníci kladivý trestů neustále drceni. A abychom jednotlivé věci po pořádku vyřizovali, rozhodli jsme se především zřídit jakési obecné konsistorium, jež by ve jménu nás všech a celého našeho shromáždění zasedalo v místě, kde shromáždění samo by právě sídlilo, a z něho by se jako ze zřídla roztékaly praménky spravedlnosti na všechny strany. A tento soud bude zřízen podle toho, jak naše níže psané shromáždění anebo jeho většina usnese a rozhodne o počtu a kvalitě osob a řádů.

11. ...V případě, že nově vzniknou nějaké pře a různice mezi námi králi a knížaty a jinými účastníky naší smlouvy, byl jeden druhému povinen a vázán před soudem naším podle práva odpovídati a s ním spor vésti...

12. ...Naše shromáždění má míti úplnou a neomezenou volnost náležitými listinami, vzájemně danými a převzatými, kterékoli křesťanské krále, knížata a magnáty, již zatím nejsou začleněni do této jednoty, do nynějšího našeho míru, jednoty, lásky a bratrství přijímati...

16. ...Zavazujeme se a slibujeme svrchu řečeným způsobem, aby každý z nás měl k nejbližší příští neděli Reminiscere roku čtrnáctistéhošedesátéhočtvrtého od narození Pána v městě Basileji v Německu své vyslance, muže významné a velmi vážené, vybavené neúplnější mocí a jeho pečeti, kteří by tam všichni nepřetržitě zasedali po dobu bezprostředně následujícího pětiletí a jménem naším, jménem ostatních členů a jménem těch, kdož budou do svazu přijati, vytvořili, ustavili a představovali korporaci, jednotu či řádné kolegium. A po uplynutí onoho pětiletého shromáždění basilejského budiž totéž shromáždění po další bezprostředně následující pětiletí v městě N. ve Francii a po třetí pětiletí v městě N. v Itálii konáno...

K dosvědčení a utvrzení čehož připojil každý král a kníže naše k přítomnému listu pečeť svého majestátu.

My Vladislav z Božie milosti uherský, český, dalmatský, charvatský etc. král, markrabě moravský, lucemburské a slezské knieže, a lužický markrabě etc. oznamujem tiemto listem všem: že ačkolivěk na sněmu obecniem, kterýž o suchých dnech letničních držán byl při nás na hradě Pražském, mezi jinými potřebami zemskými ten jeden kus zavřen jest: což se lidí zběhlých z gruntuov dotýče, aby takoví vydáváni byli, kteřížby zběhli rok před túto válků, kteráž jest byla za krále Jiříeho předka našeho, a potom od toho času až do dnešního dne ktoby takových vydati nechtěl, kterak o tom má pohá-
něno býti, to jest dskami utvrzeno, a to tak zuostavujem a při tom spusobu necháváme. Což se pak dotýče lidí některých, kteříž majíce otce neboli bratříe, a někteří z nich do měst jsú se obrátili a tam již živnost svú vedú, a tu sú se osadili, a gruntové jich, z kterýchž sú pošli, osazeni jsú: prohlédajíce k tomu, kdyby takoví všickni z měst vydáváni býti měli, žeby na mnohé veliké obtieženie přišlo; i chtějíce pro obecnie dobré a pro upokojenie všech stavuov v tomto království nynějšie i budúcie ruoznice zastaviti, a svornost a jednota aby zachována byla, takový prostředek sme našli s dobrovolným povolením pánuov a rytieřstva s jedné, a pectivých Pražan a Horníkuov a opatrných posluov z měst našeho království českého volí, s strany druhé, takto sme o to srovnali, a tiemto listem vypoviedáme: aby na ty saháno nebylo, kteříž v městech na gruntiech osazení jsú, ježto sú vyšli výše nad 18 let od datum listu tohoto, ježtoby to slušně provesti mohli; než kteřížby od 18 let tak vyšli byli, na ty každý podlé práva sáhnúti muože, ktož k nim spravdl-
nost měl, jakožto na lidi své. Chtějíce pak aby mezi poddanými našimi nynie i budúcně o takové věci všecky ruoznice přestaly, takto o tom vypoviedáme: aby po dnešní den, ktožbykoli z gruntuov panských nebo zemanských utekl ánebo přišel, nemaje listu vajhostnieho, buď do měst našich, neb do měst-
ček a do vsí jim příslušejících; a nebo také který sedlák, buď z panských nebo z vládyckých gruntov, totiž syna nebo bratra do měst, nebo žeby sám od sebe přiběhna tu mezi nimi v městech anebo pod jich panováním býti chtěl; a též také jich dcery a sestry; kterýžby kolivěk člověk buď mužského nebo žen-
ského pohlavie přišel, nemaje listu výhostnieho od pána svého, buď mladý, nebo starý, do měst, anebo tu, kdež oni panování mají, že takoví od nich nemají přijati býti, než mají pánom jejich beze všeho zmatku vydáváni býti, ktožby toho na purkmistru požádali. Pakliby kto z měst nechtěl vydati, tehdy úřadníci toho města i všacka obec muož pohnána býti podlé práva království tohoto. Pakliby také kteří z gruntov lidé poddaných našich měšťan (kteříž na zemi mají) utekli v grunty panské nebo vládycké, tehdy také mají jim tiem vším spusobem vydáni býti, jako se svrchu píše; pakliby jim vydati nechtěli též také budú moci pohnati podlé práva a obyčeje království tohoto. A což se dotýče kmetičen zběhlých aneb těch, kteréžby se na jiné grunty vdaly, to také při tom zuostavujem, jakož jest na nynějšiem sněmu o tom zavřieno. Tomu na sviedomie pečet naši královská k listu tomuto při-
vėsiti sme kázali. Dán na horách Kutnách, ve čtvrtek před svatú Maří Magdalenú (20. července) léta božieho 1497, a království našich uherského 7, a českého 26.

... najjasněšie knieže a pán, pan Vladislav boží milostí král Český etc. se pány a vládykami na plném soudu našli vuobec za právo, a Jan Zajiec z Hazmburka a s Kosti, a Jan z Šelumberka, kancléř království Českého, z pánuov, a Jan Malovec z Pacova z vládyk, panský potaz vynesli: Váživše pilně tu věc, kteráž jest v tomto království vznikla, napřed proti pánu bohu i proti všem právom duchovním i světským, tak že mnozí lidé peněz puoj-
čují s přílišným a nekřesťanským obtiežením, úroky lichevnie nad obyčej sobě dotahující, a vymyšlenými koláči, sedlanými koňmi, šubami, poctami i jinými věcmi vymyšlenými, a zlaté vysoce počítajíce, mimo obyčejné zla-
tých placenie, ježto toho v tomto království prvé nebývalo: i protož JMKá se pány a vládykami prikazují a zapoviedají, aby toho po dnešní den více nebývalo, a také aby se toho žádný více nedopúšťel; než jakť jest to prvé někdy mezi lidmi za obyčej bylo, že se stá kop grošov deset kop grošov dávati, buďto na listech, nebo na kterýchkoli zástavách, též i nynie při tom stuoj a výše nic. Pakliby kto přes to učinil, a jakýmkoli vymyšleným obyčejem a pod
přikrytím, zjevně nebo tajně, a v tom se tak nezachoval: ten má ode všech jmien a držán býti jako jiný psanec a zločinec, a že nemá žádného práva požívati, v úřadech a v svědomí nemá přijat býti, a dobří lidé nemají s ním obcovati. A ty peníze tak neřádňě puojčené mají na KMt připadnúti, a JMKá se radú panskú to má na obecné dobré zemské obrátiti. Secundo Andreae. [1484].

O pániech a služebníciech:

Služebníci u panského neb rytieřského aneb městského stavu, z těch tří stavuov, kteřížby jedni u druhých slúžili, páni jich se k nim zachovejte, jakož

jest od starodávna bývalo; a úředníci a služebníci zachovejte se proti pánom svým též. Pakliby který pán kterého služebníka bez viny o hrdlo připravil, aneb do věže též bez viny vsadil, a držeti kázal a pustiti nechtěl, aneb jej sobě bez viny zapsal, aneb jeho bez viny slibem zavázal, chtě aby u něho přes rok svůj doslúžený déle slúžil: tehdy přátelé toho jistého, mohú z každého stavu pána jeho aneb pány pohnati před soud a právo zemské, a on neb oni povinni jsú z toho odpoviedati. Neb každý služebník, doslouže roku svého, muož od pána neb od pánov svých, ústně aneb listem, odpuštění vzieti. Než úředník ten nemá odpuštění vzieti, než ústně, a počet má napřed učiniti a ze všeho práv býti. V quaternu trhovém léta 1499 o suchých dnech adventních v pátek [20. Dec.]

Item: sedláci žádné myslivosti vésti a užívati nemají na gruntiech svých i cizích ručnicemi, kušemi, tenety, jámami ani jinými obyčeji, než páni a ry-
tieřstvo i města každý svého gruntu užívaj jak umie, kromě shonuov pod-
sedkuov, jakož o tom první nález. Pakliby kto kterého měštčina neb sedláka na jaké myslivosti zastihl a našel na gruntiech svých neb cizích, pobeř jemu všecko, což u něho najdeš s myslivostí, a k tomu jeho týden v věži drž, a kopu grošov ať dá tomu, ktož jej našel. Než na ptáky s sietkami, s sklony a se lpem tu myslivost vésti mohú s volí pánov těch, číž jsú grunty. Pakliby kto z pan-
ského aneb z rytieřského řádu bez povolenie po čiem gruntu střílel buď ptactvo neb zvěř, a ten jej zastihl aneb usvědčil, číž gruntové jsú, tehdy tomu má pokuty tři kopy grošov českých dáti, a z toho má jej pohnati z desieti kop
grošuov českých před úřad menší.

trestali, a pakli by se jemu nelíbil a jeho chovati nemínil hospodář, povinen bude zaplatiti jemu, co zasloužil, než jinak ho odstrčiti nemá, jak by se jemu zdálo. A kdož by pak svévolně odešel, bez trestání jeho nechati nemají.

Mladší staršího aby poslouchali, pohonič¹ pluhaře, pluhař šafáře, kdož by byl, jakž komu přísluší.

VOLEBNÍ REVERS FERDINANDA I. HABSBURSKÉHO

1526, 15. prosince.

Při svém zvolení na český trůn dal Ferdinand I. t. zv. stavům království Českého (t. j. šlechtě a měšťanstvu královských měst) slavnostní písemný slib, že bude respektovat basilejská compactata, že nebude osazovat vysoké zemské úřady cizozemci, že bude dbát celistvosti České koruny (t. j. českého státu), že bude zachovávat všechny výsady a svobody privilegovaných stavů a j. Všechny tyto slavnostní sliby však Ferdinand a jeho nástupci z habsburské dynastie zradili.

Soudobý překlad latinského originálu je převzat z publikace Karla Doskočila, Listy a listiny z dějin československých (1938), str. 60.

My Ferdinand z božie milosti král Český, infant v Hispanii, arcikněže Rakouské, markrabě Moravský, Lucemburské a Slezské kníže, a Lužický markrabě etc. Oznamujeme tímto listem všem:

Že přiřkli jsme compactata mezi svatým concilijum Basilejským a slavným královstvím Českým a markrabstvím Moravským zjednaná a učiněná, aby zase v svú pevnost vstúpila a přivedena byla a skutečně zachována. A to máme zapsati podle všech zápisův předkův našich králův Českých, a držeti a k místu přivésti; a jestližeby kto chtěl proti tomu býti a království Českému a markrabství Moravskému to rušiti, máme jich při tom hájiti a brániti proti každému a před otcem svatým papežem to jednati, aby Čechům a Moravanům to bylo v skutku potvrzeno.

Item přiřkli jsme, aby takový arcibiskup byl dán a způsoben byl k kostelu Pražskému, kterýž by Čechy i Moravany při compactatích zachoval a držal duchovní i světské, ve všech věcech, což k sobě zavírají, i také podle zápisův a ujištění císaře Zigmunda slavné paměti i jiných králův Českých, a krále Vladislava slavné paměti zápisův; a takový arcibiskup aby brzy zjednan byl, stvrzen a posvěcen.

¹ Pašák.

Item přiřkli jsme korunu Českú držeti, a zachovati, všecky pány, rytířstvo, města Pražská a jiná města i všecku obec též koruny, při právích, řádích, privilegiích, svobodách, vysazení a obdarování zemských, i všech slušných starých i jiných zvyklých dobrých obyčejích, zvláště slavných paměti krále Ottagara, krále Jana, císaře Karla, krále Václava, císaře Zikmunda, krále Albrechta, krále Ladislava, krále Jiřího, krále Vladislava, všecky zápisy dané a vyšlé až do Jich Milostí, smrti držeti bez odporu a zmatku všelijakého, a vskutku zachovati a obhajovati.

Item přiřkli jsme hradu Karlštejna, koruny, klenotů všelikterakých zemských, i také desk i privilegií neporoučeti ani svěřovati žádnému bez vůle a rady pánův, rytířstva království Českého i měst Pražských, pokudž kteří právo mají.

Item přiřkli jsme, že zachovati máme řád a zvyklosti starodávní království Českého.

Item přiřkli jsme žádných cizozemcův, duchovních ani světských na úřady zemské, dvorské ani městské ani duchovní nesázeti než Čechy, ani jimi zámkův a měst koruny České osazovati a jim jich svěřovati; a to máme s radou činiti. A též v okolních zemích království Českému příslušejících, aby bylo držáno, jakož jest to za císaře Karla a jiných králův a předkův našich držáno a zachováno bylo.

Item přiřkli jsme, že nemáme žádných zemí, knížetství měst, zámkův, hradův, manův a jiných všelikterých zboží k České koruně příslušejících od koruny odtrhovati ani odcizovati nižádným obyčejem ani žádnými věny; ale což by od koruny odtrženo nebo odcizeno bylo, to máme zase připojiti a k koruně shromážditi.

Item přiřkli jsme mince české žádným obyčejem nepolehčovati ani ponížovati bez vůle vší země, ale tak se zachovati podle vysazení a privilegií koruny České, jakž právo jest.

Item přiřkli jsme, což jsú předkové naši císařové neb králové Čeští komu dali, zapsali, stavům, osobám, neb osobě buď na království na duchovenství neb na manství, že to máme držeti a v celosti zachovati; však což by nebylo proti milostem a obdarování, kteréž jest král Vladislav slavné paměti dáti ráčil všem stavům království tohoto.

Item přiřkli jsme každý stav zvláště při jich právích, řádích, privilegiích, svobodách, vysazení, zvyklostech, obdarování, což kterému stavu náleží, zachovati. Tomu na svědomí list náš utvrzený přivěšením pečeti naší, již jsme posud užívali jakožto arcikněže rakouský.

V pondělí, 11. [21.] června zrána, když podle německého času bylo před pátou, bylo možno spatřiti nad Prahou na obloze dvě krásné duhy, křížem přes sebe zkřížené; co to znamená, ví Bůh, bylo však o tom různě rozmlouváno a uvažováno. A v touž dobu, stejně jako po celou noc a tak dlouho, pokud trvala následující poprava, dva cornety jezdců a tři praporec pěších na náměstí před radnicí držely stráž, a když zvony odbily pátou, byla na Zámku vypálena z velkého děla zahajovací rána a hned nato všechny brány, jakož i mostecká brána, byly zavřeny a ochranná mříž dolů spuštěna a poprava byla zahájena.

Na balkoně, vedle zřízeného theatra, usedli císařští soudcové spolu se staroměstskou radou, tři měščí rychtáři však potom jednoho po druhém dovedli k popravišti na lešení; zde právě zakuklený panský sluha vztyčil krucifix, při němž odsouzení poklekali na černé sukno a svůj uložený trest na životě s velkou trpělivostí podstoupili. Během popravy však těsně u popraviště při přechotě (která spolu s jízdou lešení v pořádku obklopila a uzavřela) bubnovali

na několik bubnů tak, že nikdo ani vlastního slova neslyšel, tím méně pak poslední slova odsouzců (po nichž tolik toužili) zaslechnouti mohl.

Nejprve vyšel pan hrabě Šlik, v černém hedvábném oděvu, drže v ruce modlitební knížku, zcela směle a jen s upřímnou modlitbou (zcela volný a nespoutaný, stejně jako všichni ostatní, kteří na onom místě byli popraveni) na lešení, kdež jeho sluha obnažil mu svrchní část těla, načež hrabě poklekl na sukno a s velkou trpělivostí a s opravdovým vzýváním Boha krk nastavil a po stětí (tak velice rychle se to stalo) sluha hraběte jeho pravou ruku na špalek položil a popravčí ji rovněž utal a i s hlavou vzal do svého opatrování. Tělo však bylo zavínuto do sukna, na kterém byl popraven a šest osob s černými kápěmi (byli prý to sluhové pánů, v dlouhých černých pláštích a černých kloboucích, s obličejem látkou zahaleným, aby je nikdo nemohl poznat) s lešení odneslo, takže kat se ani nedotkl bezhlavého těla; a tímto způsobem i všech 24, kteří byli popraveni mečem, kromě dr Jessenia: a pokaždé, když některý byl popraven, rozprostřel služebník nové sukno.

Po panu Šlikovi vstoupil na lešení pan Budovec (kalvínského reformovaného vyznání) bez kněze, rovněž svou modlitbu pilně vykonal a nato byl na něm vyhlášený, výše uvedený rozsudek vykonán. Také nad následujícími ještě zbývajícími 22 osobami podobně shora již vypsáný rozsudek na nich vykonán a po každé když jeden byl hlavy zbaven a popraven, šest zakuklených mužů odneslo mrtvolu, ... [text porušen] ... titíž muži nové sukno prostřeli. A odsouzení zemřeli všichni zcela odevzdaně křestansky, blaženě, s vřelou modlitbou, z nich však Diviš Černín (který vyšel na lešení s proboštem a jezuitou, ostatní však všichni, kromě Budovce, s evangelickými duchovními) podle římskokatolického způsobu.

Když vyšel na lešení dr Jessenius, kat mu spoutal hned nato ruce na zádech, když pak poklekl, vytáhl mu jazyk kleštěmi a vyřízl a nato ho stál. Tento svůj uložený trest s velkou trpělivostí a vytrvalostí s předcházejícím upřímným Boha vzýváním vytrpěl a vystál.

Pražský kat tedy stál 24 osob a to čtyřmi meči, prvním jedenáct, druhým pět a zbývajícími dvěma osm popravil. aniž udělal nějaký chybný sek a hlavu všem rychle stál. Potom zbývajícími třem osobám, které byly odsouzeny k smrti provazem, svázal na místě ruce na zádech a první dva pověsil na trám, vysunutém z radnice, třetího však na šibenici a tak svou rukou během čtyř nebo pěti půlhodin v jediném dni připravil o život 27 osob.

A tato poprava nebyla ničím jiným než strašlivým procesem a výjevem a muži se na něj dívali s velkým slitováním a křestanským soucitem a také všude bylo slyšet mnoho lidí plakat a hlasitě naříkat.

Z ROBOTNÍHO PATENTU Z ROKU 1717

1717.

Další nevolnické vzpoury na počátku 18. stol. vedly k vydání nového robotního patentu v únoru 1717, který byl v září vyhlášen též na Moravě (patent z r. 1680 platil jen pro Čechy). Články tohoto patentu jsou téměř shodné s nařízeními z r. 1680, jen mnohde jsou doplněny a blíže vysvětleny.

Jos. Kalousek, Řády selské a instrukce hospodářské, Archiv český XXIV (1908), str. 94—97.

... až dosavad rozdílné žaloby nás dochází, že lidé poddaní nemírnými a téměř nesnesitelnými, místem pak i přes celý týhoděn trvajícimi robotami tuze obtěžováni bývají; protož mají budoucně v nedělní a sváteční dni všechny roboty na konec zapověděné a tak nařízené býti, aby za příčinou jich v nedělní a sváteční dni pracovati poddaní zavázání nebyli. V ostatku pak v těch a takových místech, kde žádné náležitě vyměřené a vysazené roboty od starodávna nejsou, aneb kde již z takového předešlého vysazení a vyměření jich sešlo, jeden každý robotní poddaný (což netoliko na poddaný potahem, alebrž i také hmotnou rukovní prací robotující se rozuměti má), co se jeho vlastní osoby a ne celé obci neb všech vespolek dotýče, více ne než toliko tři dni za tejděn, a tak ne každý den, byt by jeden neb víceji svátků v témž týhodni se přítrefilo, a to tehdaž, kdyby to panského hospodářství a důležitost a potřeba pohledávala, vrchnosti své robotovati povinen, ostatní tři dni pak k snadnějšímu sebe, manželky a dítek svých obživení a obsáhnutí svého vlastního hospodářství obrátiti jemu svobodné býti má; však tak, aby oni poddaní k práci a robotám vrchností svých časně, to jest hned po vyjití slunce se dostaviti, práci svou slušně a dle potřeby vrchnostlivého hospodářství mimo dvouch k potravě a odpočínutí potřebných hodin dobře konali, a od ní dřívěji ne, než až v náležitý čas, to jest při západu slunce, neodcházel; tēm však poddaným, kteří by víceji času přes ty tři dni v jednom neb druhým týhodni k fedrování práce neb k robotním fůrám vynaložili, to zase na jich ordinárních a obyčejných robotách defalciováno a strhnuto býti. Však naproti tomu táž vrchnost také právo míti má, je poddaný přidržeti, aby oni ty hodiny, ku kterýmž se jeden neb druhý poddaný v těch třech dni pozdě najíti dal, zase napotom in natura a v tý míře, jak se skutečně vykonávati mají, v týmž měsíci vynahradili, ostatní pak tři dni v témž týhodni k objednaní jich vlastního hospodářství a živnosti obrátiti mohli. Jakož pak svrchu podotknuté pro vrchnostlivou práci vyvržené tři dni v týhodni tak dalece rozuměné býti mají, pokudž by mezi tím žádné jiné se rozmnožující a přemáhající hospodářské potřeby, jakožto v čas žní, sena sekání a téhož klízení,

rybníkův prosekání a od škody hájení, též polní sítí, cizí ublížení oheň vyskytující a jiný nenadále se přitřefující nebezpečný a žádného odkladu netrpící příběhy nevyskytly a se nepříhodily; neb v takovém příběhu oni poddaní pokaždý vedle uznání své vrchnosti taký celý tejdén bez odporu pracovali, robotovali a ku pomoci přispěti povinni budou. Naproti pak tomu vrchnost jich to na pozor míti bude, aby jim za takovou vykonanou práci jich nějakou, buďto v starých knihách urbánních obsaženou, aneb pod tím skrze obyčej ustanovenou, a kdyby i toho nebylo, v slušnosti založenou náhradu, při které by oni obvyknouti mohli, činila a prokázala; což obzvláště na ty místa se vztahovati a rozuměti má, kdežto poddaní v čas žních, sena sekání a jiných potřebných hospodářských věcí a pracech po dvou osobách vedle starobylého a nepřetrženého způsobu robotují. Ku kteréžto však teď na tři dni týhodně od nás nejmilostivěji vyměřené robotní povinnosti se nezavazují, ani v to potažené a srozuměné býti mají poddaní ti, u nichžto dle urbúrův, námluv neb starobylých až podnes neproměnitelně trvajících obyčejův a zvyklostí jináče a méněji se v robotách konalo a za obyčej bylo; podobně, kde jisté vyměřené roboty ustanovené jsou, totižto kde poddaní skrze jistý čas v týhodni, měsíci neb roce robotovati povinni jsou, neb při takové až do nyní trvající navyklosti se slušně pozůstávají, a takový vyměřený a ustanovený roboty tak respektu a co se tkne vrchnosti, jak poddaných, dle staré obvyklosti neb námluv konané a držané býti mají. Neméně i, za šesté, nebude a nemá žádná vrchnost té moci míti, poddané své k tomu, aby od ní její hospodářské svršky neboližto užitky, jako piva, páleného, sejra, slaného neb přepouštěného másla, ryb, dobytčův, drůbeže a k tomu podobných věcí, obzvláště když by již zkažené a hrubě špatné byly, v vyšší ceně přijímati a s škodou jich zase prodávati měli, proti vůli jich nutiti; jakož my to tuto opáčilivě na konec zapovědíno míti chceme: však aby ostatně táž záповěď vrchnostem na žádnou ujmu urburu pivovarního ani práva jich je ku šenku piva, vína a páleného, tak i k vystavování téhož vína, piva a páleného do vejsadních krčem, aneb [co] kde sice za obyčej jest, majícího nebyla, aniž tudy na grunty jich cizí pivo, víno a pálený dovozovati dovoleno bylo; nápodobně aby také do této záповědi potažené nebyly oné svršky hospodářské, které jim poddaným ne tak předložené, nýbrž v náležitě ceně dle starobylých snesení a s svolením jich poddaných v skutečné zachování uvedené jsou. A poněvadž taková předložení poddaný velice obtěžují a sužují, tolikéž k zapravení obyčejných daní neschopné činí: pročež naši král, místopředsíci a hejtmané krajští, jako i náš král, prokurátor na to ex officio bedlivý pozor míti mají.

2

Za sedmé, nemá žádná vrchnost poddaných svých dědictví, obzvláště když děti před rukami jsou, skrze neslušné způsoby na sebe uváděti; od čehož však my ty gruntovní nápady a práva odoumrtí, které od starodávna při jednom neb druhém panství nebo statku za obyčej byly, obzvláště vymíňovati a vyjímati ráčíme. Dotýkajíce se

za osmé, příliš dalekých fůr, tu kde za jeden a částečně i za více dní zpátkem se navrátiti nelze, které na některých místech poddaní na vlastní náklad vykonávati museli: takové my sice samy v sobě nezapovídáme, ani jich vykonání skutečně a in natura nezamezujeme, ale tu týchž seznaou nemírnost tak k slušnosti uvozovati ráčíme, aby při tom poddaní před škodou zachování, a s potřebnou outratou a nákladem zaopatření, a když takové fůry přes noc na cestě zůstati musejí, od vrchnosti na jednoho koně mírka ovsu, a na pacholka sedm krejcarův denně, dle zapravení mejtovních a maštálních outrat passirované býti mají. Dále a

za deváté, i to dokonce zapovídati ráčíme, aby platy gruntovní proti vysazení urburnímu a starobylému obyčejí (lečby zatím mezi vrchností a poddanýma dobrovolně a slušně něco jinšího narovnáno nebylo) dle vlastní vůle a libosti vrchnosti se nezvejšovaly; nepochybujeme, že jedna každá vrchnost to, co za předešlých časův někde proti slušnosti se státi mohlo, sama k zapravení přivěsti hleděti bude.

Za desáté, co se bírky chmele, lískových ořechů, kmína, hub a takových věcí dotýče, nemají poddaní proti přirozené nemožnosti k zbírce takových zboží a svrškův, zvláště kdyžby se neurodily, a tak k větší částce, nežli by se in loco territorii aneb okršlku téhož panství neb gruntu vrchnostlivého nacházely, sine compensatione robotarum aneb bez náhrady robotní přidržání býti. Co se platu za takové zboží aneb svršky dotýče, takový (když by naddotčené zboží a svršky in natura, to jest samé od sebe tak zrostlé se dáti a odvésti mohla) nikterak žádán býti nemá; leč by to dle starých urbúrův a námluv vyměřené bylo, tak při tom pozůstaveno býti má...

3

PATENT O ZRUŠENÍ NEVOLNICTVÍ

1781, 1. listopadu.

Rostoucí nebezpečí revolučního hnutí nevolnických mas a potřeba volných námezdných sil pro rozvíjející se průmyslovou výrobu vedly císaře Josefa II. k vydání patentu o zrušení nevolnictví. Tento čin je závažným mezníkem ve společenském vývoji našich zemí, neboť vytvořil rozhodující předpoklady pro rozvoj kapitalistické výroby a s ním i pro národní obrození, t. j. pro zformování novodobého, (buržoasního) českého a slovenského národa.

Jos. Kalousek, Řády selské a instrukce hospodářské, Archiv český XXV (1910), str. 25—28.

Patent císaře Josefa II. z 1. listopadu 1781, kterým zrušeno jest nevolnictví, jinak človččenství aneb tělesná poddanost.

My Josef Druhý, z boží milosti volený Římský císař, po všecky časy roz-
množitel říše, král v Germanii, v Uhřích, v Čechách oc oc, arcikníže Ra-
kouské, kníže Burgundské a Lotarynské oc oc.

Vzkazujeme společným našim věrno:nejposlušnějším stavům, vrchno-
stenským ouředníkům, rychtářům, konšelům a ostatním poddaným v Če-
chách, v Moravě a v Slezsku naši zemoknížecí milost, a dáváme vám tuto
nejmilostivěji k vyrozumění:

Poněvadž jsme rozvážili, že vyhlazení a vyzdvižení tělesné poddanosti neb
človččenství a uvedení mírné, dle případu našich rakouských dědičných
zemí spořádané poddanosti, k zvelebení vorby a společného polního hospo-
dářství, jakož i taky k přičindlivému vyhledávání užitku velmi prospěšné jest,
a že se taková proměna s dravým [sic] rozumem, tak taky s láskou bližního
srovnává: protož jsme pohnuti byli tělesnou poddanost nebo človččenství
hned od této chvíle zcela vyzdvihnouti, místo ní ale mírnou poddanost
uvédsti, a tudy gruntovním vrchnostem a jejich ouředníkům jakož i poddaným
následující pravidlo k nejbedlivějšímu zachování příkazně předspsati:

1. Má jeden každý poddaný právo, jedině na předběžné ohlášení a ne-
odplatně k obdržení mající ceduli, v stav manželský vstoupiti. Jakož
i taky

2. jednomu každému poddanému na vůli se zanechává, že on s pozorová-
ním toho, co naše nejvyšší ustanovení strany okršleckého verbování před-
pisuje, i také z panství se odstěhovati, a někde jinde v zemi se usaditi
anebo službu hledati může; však ale mají oni poddaní, kteří se ze svých
panství odebrati, a jinde buďto s nějakým hospodářstvím a domem zaopatřiti,
anebo jenom jakožto podruzi se usaditi chtějí, rovně neodplatný list svého
propuštění žádati, a tudy se vykázati povinni budou, že z předešlého vrchno-
stenského závazku propuštění jsou.

3. Můžou se poddaní dle libosti řemeslům a kunstům oc oc učiti, a bez
vejhostných listů, který beztoho již zcela přestávají, k svému vyživení
potřebný vejdělek tu, kdeby ho najíti mohli, hledati.

4. Nebudou poddaní povinni, budoucně nějaké dvorské služby víceji
konati. Však ale

5. budou oni poddaní, kteří od otce a matky ošřeli jsou, z té příčiny, že
gruntovní vrchnost jejich vrchní poručenství neodplatně obstarává, povinni,
sirotčí léta jenom v těch místech, kde v obyčeji jsou, na dvorské služby
vynaložiti, které ale nikde dýle nežli tři léta trvati nemají. A poněvadž

6. všechny ostatní roboty, naturální a peněžité daně, jenž z podacích grun-
tův k vykonání jsou a ku kterému [sic] poddaní i taky po vyzdvižené tělesné

poddanosti zavázání zůstanou, v našich Českých zemích dle robotních pa-
tentův beztoho vyměřené a ustanovené jsou: tak i mimo nich nikde něco
víceji poddaným uložiti nemůže, tím mírněji ale, poněvadž oni nyní za tělesný
poddaný více uznání býti nemohou, bude se moci jménem předešlé tělesné
poddanosti něco jiného od nich žádati. Konečně vyrozumívá se samo od sebe,
že poddaní svým gruntovním vrchnostem i taky po vyzdvižené tělesné pod-
danosti dle oných, v nápodobných případnostech beztoho pozůstávajících
našich nejvyšších příkazův s poslušenstvím dáleji zavázání zůstanou.

Podle čehož se tedy gruntovní vrchnosti a poddaní budoucně řídit, naši
představení krajský a jiný ouřadové zemský ale v takových vyskytovat se
mohoucích případnostech toto nařízení za nevyhnutelné pravidlo držeti,
a na téhož vyplnění tu nejbedlivější pozornost vynaložiti povinni budou. Neb
v tom pozůstává naše nejvyšší i přísná vůle a poručení.

Dáno v našem hlavním a sídelním městě Vídni 1. dne měsíce listopadu
1781, království našich římského osmnáctého a dědičných zemských prvního
roku.

Milí věrní! Přesvědčení jednak o škodlivosti všeho nátlaku na svědomí a jednak o velikém užtku, kterýž pro náboženství a stát z pravé křesťanské tolerance pochází, viděli Jsme se pohnuty, vyznavačům augsburského a helvetského náboženství, pak nesjednoceným Řekům soukromé vykonávání jejich náboženství všude povoliti, bez ohledu na to, jestli toho kdy stávalo anebo kdy zavedeno bylo či nic. Katolickému náboženství samojedinému má přednost veřejného náboženského vykonávání zůstati, obojímu protestantskému náboženství však, jakož již stávajícímu řeckému má na všech místech, kde se to podle níže uvedeného počtu lidí a podle možnosti obyvatelů učiniti dá, a nekatolici práva veřejného vykonávání náboženství nepožívají, soukromé vykonávání dovoleno býti. Zejména pak svolujeme k tomu:

Předně: Aby nekatoliciť poddani, kde 100 rodin žije, byl i v místě modlitebny nebo duchovního správce nebydlely, nýbrž část jich několik hodin vzdálena byla, vlastní modlitebnu a mimo to školu sobě vystavěti směli; vzdálenější pak do nejbližší, však v c. k. dědičných zemích se nacházející modlitebny, kolikrátkoli by chtěli, se vypravití mohou, též jejich duchovní z dědičných zemí svých domácích víry navštěvovati a jim i nemocným potřebným vyučováním, duchovním a tělesným potěšením přísluhovati, však nikdy, pod uvarováním nejtěžší odpovědnosti nemají překážeti, aby tím aneb oním nemocným dožadovaný katolický duchovní povolán nebyl.

O modlitebnách nařizujeme výslovně, aby, kde toho ještě není, taková modlitebna žádného zvonění, žádných zvonů, věží, ani veřejného vchodu z ulice, jenž by chrám představoval, neměla, jinak však mohou ji, z jakékoli hmoty chtějí, vystavěti, též posluhování jejich svátostmi a vykonávání služeb Božích jak v místě samém tak přenášením jich k nemocným v příslušejících filiálkách, potom veřejné pohřby s průvodem jejich duchovního mají býti úplně dovoleny.

Za druhé: Zůstává se jim na vůli, aby své vlastní učitele, kteříž od sborů vydržováni býti mají, ustanovovali, na kteréž však naše tamnější školní ředitelství, co se vyučovacího způsobu a pořádku týká, dohlížeti má. Podobně povolujeme.

Za třetí: Nekatolickým obyvatelům nějakého místa, pakli své duchovní správce sami vydržují, volbu jich, kdyby to však vrchnosti na se vzíti chtěli, musely by ovšem práva praesentačního požívati; potvrzení vyhrazujeme si však tím způsobem, že, kde se protestantské konsistoře nacházejí, toto potvrzení jimi, a kde jich není, buďto stávajícími již na Těšínsku anebo v Uhrách protestantskými konsistořmi uděleno býti má, pokud by toho okolností nevyhledávaly, aby v zemích vlastní konsistoře zřízeny byly.

Za čtvrté: Štolové poplatky zůstanou, jako ve Slezsku, řádnému faráři (parochio ordinario) vyhrazeny.

Za páté: Soudnictví ve věcech náboženství, nekatoliků se týkající, našemu politickému zemskému úřadu s přibráním jednoho anebo druhého z jejich duchovních a bohoslovců milostivě ukládáme, kterýž dle jejich náboženských zásad věc posouditi a rozhodnouti má, proti čemuž však odvolání k našemu politickému dvorskému místu se zůstává.

Za šesté: Má se od dávání dosud obvyklých reversů při sňatcích se strany nekatoliků v příčině vychování jich dítek v římsko-katolickém náboženství od nynějška úplně upustiti, poněvadž při katolickém otci všechny dítky, jak mužského tak ženského rodu beze všeho dotazování v katolickém náboženství vychovány býti mají, což se za přednost panujícího náboženství pokládá, kdežto naproti tomu při protestantském otci a katolické matce dítky pohlaví následovati mají.

Za sedmé: Mohli by nekatolici ke koupi domů a statků, k právu měšťanskému a mistrovskému, k akademickým hodnostem a civilním službám budoucně cestou dispense připuštění býti, a nemají k žádnému jinému způsobu přísahání než k tomu, jenž se s jejich náboženskými zásadami srovnává, ani k obcování průvodím anebo služebnostem panujícího náboženství, nechtějí-li sami, přidržování býti. Také se má bez ohledu na rozdíl náboženství při všech volbách a všelikém propůjčování služeb, jak se u Našeho vojska denně beze vší závady a s velikým prospěchem děje, jediné na poctivost a způsobilost uchazečů, pak na jejich křesťanské a mravní obcování zvrubný zřetel vzíti. Podobné dispense k nabytí držebnosti, pak práv měšťanských a mistrovských buďtež v poddanských městech krajskými úřady, v královských a věnných městech pak, kde zemští komoří jsou, těmito a kde jich není, Naším zemským guberniem (zemským hejtmanstvím) beze všeho ztěžování udělovány. V pádu však, že by se při dožadovaných dispensacích vyskytly překážky, pro které by odepřeny býti měly, buď o tom po každé našemu guberniu (zemskému hejtmanství) a od Vás sem k vůli opatření sobě Našeho nejvyššího rozhodnutí zpráva spolu s důvody podána.

Kde se však o občanské právo vyššího stavu jedná, tam necht' dispensaci po předchozím vyslechnutí zemského úřadu Naše česko - rakouská dvorská kancelář udělí.

Toto Naše nejvyšší rozhodnutí oznámíte krajským úřadům, městským radám a panstvím zvláště tištěnými oběžníky, kterých větší počet než obyčejně jindy vydán býti má, tamním nakladatelským knihtiskařům pak dáte povolení, aby každému, kdo jich žádá, takové tištěné oběžníky vydati směli a tak dostatečně rozšíření i v jiných zemích umožnili.

Tolerance patent